

Горбик В.М.

Державне підприємство

«Спеціалізоване лісогосподарське підприємство «Київоблагроліс»

РЕСУРСОЗБЕРЕЖЕННЯ В МЕХАНІЗМІ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ ПРИРОДНО-ЕКОНОМІЧНИМ ПОТЕНЦІАЛОМ РЕГІОНІВ

У статті розглянуто процеси ресурсозбереження в механізмі державного управління в сучасних умовах, що дає змогу зробити процес ресурсозбереження ефективнішим і значно покращити природно-економічний розвиток регіонів. Ресурсозбереження розглядається як прогресивний напрям використання природно-ресурсного потенціалу, що забезпечує економію природних ресурсів і зростання виробництва продукції в регіоні при тій самій кількості використаної сировини, палива, основних і допоміжних матеріалів. Зауважено, що головною рисою ресурсозберігаючої діяльності сьогодні має бути орієнтація на проведення комплексу заходів, які швидко реалізуються, охоплюють різні сторони діяльності й дають змогу досягти максимального ефекту економії, причому об'єктивні умови для їх здійснення повинен забезпечити механізм державного управління.

Ключові слова: ресурсозбереження, державне управління, природно-економічний і природно-ресурсний потенціал, регіон, розвиток.

Постановка проблеми. В умовах становлення й розвитку ринкових відносин для наукового обґрунтування радикальних економічних реформ особливого розвитку набуває механізм державного управління природно-економічним потенціалом регіонів. Це викликано насамперед диспропорціями в природно-економічному розвитку, які гостро проявляються сьогодні. Розвиток будь-якого регіону і країни загалом залежить від наявного економічного, природно-ресурсного і трудового потенціалу, розміщеного в тому чи іншому регіоні України, тобто він залежить від наявних продуктивних сил. Вони є національним багатством, визначають перспективу й можливий рівень його соціально-економічного та природно-економічного розвитку [1, с. 4]. Нарощування, раціональне використання й постійне вдосконалення регіональних і галузевих пропорцій у розвитку природно-економічного потенціалу об'єктивно зумовлені необхідністю механізму державного управління. У цьому контексті актуальними залишаються питання ресурсозбереження, оскільки перспективність використання природно-ресурсного потенціалу залежить не скільки від наявності ресурсів, скільки від ефективності використання ресурсозберігаючих технологій.

Аналіз останніх досліджень і публікацій за напрямом досліджень свідчить, що актуальність

зазначеної проблеми підтверджують М. Долішній, С. Дорогунцов, М. Піскун, О. Шаблій, ґрунтові дослідження яких дали змогу здійснити вагомий внесок у пошук шляхів вирішення проблеми ресурсозбереження в механізмі державного управління природно-економічним потенціалом регіонів.

Так, питання ресурсозабезпечення й ресурсозбереження розглядали М. Міллер, В. Беренс, Є. Ахромкін, О. Фоменко та інші закордонні автори, які з різних поглядів підходили до процесів ефективного використання та заощадження ресурсів. Значний внесок у вирішення проблеми ресурсозбереження зробили такі вітчизняні вчені, як Р. Близький, Р. Балашова, М. Іванов, Д. Липницький, Н. Коніщева, В. Лебедев, І. Радчук, С. Скоков, І. Сотник, В. Таран, Л. Хижняк, А. Богатирьов та інші.

Постановка завдання. Метою статті є обґрунтування науково-теоретичних засад ресурсозбереження в механізмі державного управління як основи розвитку природно-економічного потенціалу регіонів; аналіз та оцінювання напрямів удосконалення механізму державного управління ресурсозбереженням лісогосподарювання в Україні.

Виклад основного матеріалу дослідження. Загальною тенденцією світового природно-економічного розвитку регіону є підвищення ролі ресур-

созбереження та виділення його в окрему систему, що знаходиться в основі формування конкурентоспроможного, ефективного й ощадливого господарювання. Для України проблема раціонального використання ресурсів і ресурсозбереження є особливо актуальною, потребує вирішення. Це пов'язано з надзвичайно високим рівнем матеріало- та енергоємності вітчизняної економіки, істотною амортизацією основних виробничих засобів і застарілими технологіями, нераціональним використанням природних ресурсів, високим ступенем залежності від імпорту паливно-енергетичних ресурсів, значними обсягами утворення відходів і шкідливих викидів виробництва [7].

Без переходу до більш ефективної моделі суспільного виробництва та споживання, раціоналізації використання ресурсів неможливий подальший природно-економічний і соціально-економічний розвиток регіону, вирішення екологічних проблем. Розширення й поглиблення процесу ресурсозбереження сприяє переходу України до моделі збалансованого розвитку, побудові основ постіндустріального суспільства, прискоренню інтеграції України до глобалізованого світового господарства.

Еколого-інноваційний процес природно-економічного розвитку регіонів України, спрямований на досягнення нормативного стану навколишнього середовища, передбачає такий принцип функціонування народного господарства, регіону, галузі, конкретного виробництва, за якого раціонально використовуються всі компоненти сировини й енергії в циклі «первинна сировина-виробництво – споживання – вторинні ресурси» та не порушується екологічна рівновага.

Ця проблема є, отже, узагальненням більш приватних проблем використання вторинних ресурсів, відходів і раціонального природокористування загалом. У науковій літературі зазначається взаємозв'язок проблем використання вторинних ресурсів, охорони навколишнього середовища і створення маловідходних технологій. Зміст поняття екологічно стійкого розвитку в широкому розумінні включає завдання ресурсозбереження, запобігання негативному впливу на природно-економічний потенціал.

Ресурсозбереження та використання безвідходних технологій є досить новим напрямом, що охоплюють різні галузі економіки та державного управління. Цей напрям діяльності торкається питань екології (охорони навколишнього середовища), раціонального використання різних ресурсів, економічних завдань типу оптимального

узгодження обсягів виробництва і споживання запасів. У зв'язку з цим історично склалося не завжди однозначне розуміння термінів у геології, гірничій справі, різних галузях, що використовують первинні і вторинні матеріальні ресурси, металургії, хімії, екології, економіці [5, с. 505].

Принципи мало- й безвідходної технології можна пояснити на основі факторів, що виражають різні потреби. Згідно із цим, використання мало- й безвідходних технологій потрібно з метою постійного зменшення споживання найважливіших ресурсів – сировини, енергії та навколишнього середовища.

Ресурсозбереження передбачає повторне використання ресурсів, вторинної сировини й відходів, тому в економічному та екологічному сенсі є більш вигідним. Загальною для всіх суб'єктів регіону проблемою є практична відсутність полігонів промислових відходів, які зберігаються на підприємствах. Для значної частини промислових відходів методи утилізації та знешкодження відсутні або виявляються дорогими. Основні види неутілізованих небезпечних відходів промисловості тривалий час накопичувалися на території підприємств, їх кількості давно перевищили гранично допустимі. На низці підприємств способи, місця й терміни зберігання небезпечних відходів не відповідають вимогам природоохоронного законодавства [9, с. 16].

Визначення напрямів ефективного ресурсозбереження для регіонів України зумовлено об'єктивними причинами, що пов'язані з вирішенням загальної проблеми забезпечення сталого природно-економічного розвитку держави. У рамках становлення сучасного ринкового господарства це вимагає пошуку нових шляхів формування національної стратегії ресурсозбереження. Світовий досвід показує, що в цьому напрямі необхідно передусім зробити комплекс системних теоретичних і методологічних кроків. Загальною тенденцією світового та, що найбільш важливо, європейського природно-економічного розвитку є формування конкурентоспроможних, ефективних та ощадливих форм господарювання саме в рамках регіональних економічних систем. Тобто спостерігається тенденція формування концептуальних підходів до сталого розвитку, які базуються на основних положеннях Європейської хартії регіонального розвитку.

Розглядаючи проблеми ресурсозбереження в Україні саме в такій площині, регіональний рівень пов'язує із вирішенням низки питань щодо створення необхідних умов забезпечення не тільки

зниження показників матеріало- та енергоємності виробництва, а й підвищення ефективності використання наявних регіональних ресурсів, використання сучасних механізмів державного управління природно-економічним потенціалом, а також формування відповідного інституціонального середовища. Зараз стає зрозумілим, що вихід на якісно новий рівень ефективного використання комплексного регіонального ресурсу можливий лише за умов комбінування ринкових важелів з механізмами державного управління [2, с. 34].

Ресурсозбереження є одним із пріоритетних напрямів розвитку народного господарства. Чинне в Україні нормативно-правове забезпечення ресурсозбереження регламентується Законами України «Про охорону навколишнього середовища» і «Про стандартизацію», а також значною кількістю нормативних документів загального та загальнотехнічного характеру. Водночас Єдина система ресурсозберігаючих вимог поки відсутня, що чинить стримуючий вплив на проведення єдиної технічної політики в частині впливу на зниження рівня ресурсоспоживання й на комплексне вирішення проблеми ресурсозбереження.

Істотне підвищення ефективності використання сировини, матеріалів і паливно-енергетичних ресурсів в економіці України в рамках цих напрямів може бути досягнуто тільки в разі здійснення технічного переозброєння й реструктуризації базових галузей. Світовий досвід розробки та реалізації програм з ефективного ресурсовикористання у своєму арсеналі має велику різноманітність механізмів та економічних методів забезпечення ефективності споживання ресурсів у всіх сферах діяльності. Щодо аналізу стану лісництва у межах держави в реаліях сьогодення можна зазначити, що в діяльності підприємств галузі лісового господарства України існує низка проблем, які потребують нагальних заходів для покращення та ефективності ресурсовикористання й ресурсозбереження [5, с. 426].

Важливим є той факт, що в Україні питання проблем ресурсозбереження та ресурсовикористання вже розглядається. Про це свідчить той факт, що 15 листопада 2017 року на засіданні Кабінету Міністрів України схвалена Стратегія реформування лісового господарства України на період до 2022 року. Ця доктрина спрямована на визначення цілей та інструментів для розв'язання екологічних, економічних і соціальних проблем лісового господарства України, створення умов для сталого розвитку з урахуванням географічних та інших особливостей. Необхідність підготовки

Стратегії викликана розумінням надзвичайно важливої ролі лісів для екологічної, економічної й соціальної стабільності держави, необхідності системного вдосконалення ведення лісового господарства в Україні для забезпечення довгострокових інтересів держави на основі поєднання принципів державного управління з механізмами ринкових відносин з огляду на цілі децентралізації влади, необхідності розвитку державно-приватного партнерства, збільшення кількості робочих місць, зайнятості сільського населення, мінімізації корупційних ризиків і вчинення правопорушень, утвердження відкритих, прозорих механізмів прийняття управлінських і кадрових рішень і першочергового забезпечення вітчизняних виробників шляхом створення прозорого ринку деревини [4].

Інструментом реалізації Стратегії є План заходів щодо реалізації Стратегії, що затверджується окремим актом Кабінету Міністрів України й повинен містити детальні строки та перелік виконавців щодо всіх напрямів і цілей, зазначених у відповідному розділі Стратегії. Цей план є обов'язковим для виконання всіма виконавцями, зазначеними в ньому. Реалізація Стратегії сприятиме зниженню рівню корупції в лісовому господарстві, забезпеченню чіткого розмежування функцій між суб'єктами управління галузі, створенню дієвої системи контролю за веденням лісового господарства, переведенню лісового господарства на засади сталого розвитку та ефективного управління лісовим господарством, збільшенню площі лісів держави, збереженню біорізноманіття й невиснажливого лісокористування, задоволенню потреб суспільства в лісових ресурсах, поліпшенню водорегулювальних, ґрунтозахисних, рекреаційних та інших корисних властивостей лісів, створенню сприятливіших умов для розвитку підприємництва й нових робочих місць, зменшенню загрози деградації земель, зростанню частки продукції лісового господарства у внутрішньому валовому продукті, забезпеченню зайнятості та соціальної захищеності працівників лісового сектору, зростанню інвестицій у лісову галузь, виробництва з доданою вартістю, а також гармонізації норм ведення лісового господарства України з відповідними критеріями Європейського Союзу.

Подальший розвиток лісоресурсної сфери має здійснюватись у напрямках розширеного відтворення лісових ресурсів, комплексного екологічно збалансованого лісокористування, підвищення частки лісу в національному доході. Для

забезпечення сприятливих умов для входження підприємств галузі в ринковий простір доцільно залучати інститути лісоресурсної сфери в більш ефективні інтегровані ринкові умови господарювання, здатні адаптуватись до глобалізаційної невизначеності.

Крім того, враховуючи недосконалість сучасної нормативно-правової бази, важливо забезпечити належний супровід важливих інноваційних ідей з лісоресурсної проблематики як на державному, так і на регіональному рівнях. Мається на увазі проведення комплексних досліджень з питань формування на міжгалузевому рівні цілісних, самодостатніх, збалансованих організаційно-управлінських структур або інших високотехнологічних організаційних формувань (можливо, кластерного чи холдингового типу), спрямованих на досягнення диверсифікації випуску конкурентоспроможної лісопродукції та надання соціально-екологічних послуг.

Лісоресурсна сфера в умовах фінансово-економічної кризи, як виявилось, продовжує певною мірою зберігати ділову активність. Незважаючи на фінансову скруту, обсяги проведення лісогосподарських заходів, зокрема з лісовідновлення, продовжують дещо збільшуватися, на необхідному рівні виконуються також заходи зі збереження й охорони лісів. Однак кризова ситуація в економіці все ж таки негативно відбилася на темпах зростання лісоресурсної сфери. Тому, незважаючи на поглиблення кризової ситуації, лісова політика України, як і в попередні роки, повинна розвиватися в напрямі ринково орієнтованих відносин. Ця політика має ґрунтуватися на принципах, що виправдали себе в різних умовах господарювання, основними з яких є невідворотність відповідальності суб'єктів господарювання за порушення чинного законодавства, запобігання виникненню природно-техногенних загроз у лісоресурсній сфері, неухильна підтримка взаємовідносин підприємств лісогосподарської діяльності з місцевими громадянами й місцевим населенням тощо [3, с. 46].

Рушійними силами лісоресурсного розвитку варто вважати діяльність управлінських структур і працівників галузі, в основі яких лежать певні інтереси. З метою їх активізації потрібно визначити систему заходів стратегічного й тактичного рівнів. Таку систему заходів, у свою чергу, варто розглядати у виробничій, технологічній, інституційній, фінансовій, ресурсозберігаючій і лісовідтворювальній площині, виокремлюючи їх за сферами: лісогосподарське виробництво, лісоексплуатація, переробка деревини, ресурсозбе-

реження, охорона лісів, реалізація ресурсів лісу й лісоспоживання. Пом'якшення негативних наслідків сучасної кризової ситуації, що склалася в лісоресурсній сфері, можливе на основі вдосконалення організаційно-економічного механізму, здатного забезпечити функціонування підприємств галузі в умовах невизначеності.

Висновки. У процесі дослідження виходимо з положення, що ефективність державного управління природно-економічним потенціалом має орієнтуватися на систему платежів за природокористування: платежі за право користування природними ресурсами; платежі за відтворення та охорону природних ресурсів, які здійснюються державою або госпрозрахунковими спеціалізованими підприємствами й організаціями; компенсаційні платежі за вибуття природних ресурсів із цільового використання або погіршення їх якості, викликане діяльністю цих підприємств; платежі за викиди (скиди, розміщення) забруднюючих речовин у природне середовище; додатковий податок з прибутку підприємств, що випускають екологічно небезпечну продукцію, застосовують екологічно небезпечні технології; штрафи та інші економічні санкції за порушення норм раціонального природокористування; пільги з оподаткування прибутку.

З кожним роком збільшуються витрати на відтворення природних ресурсів і на природоохоронні заходи. Нині джерела й методи фінансування цих заходів ще не пов'язані в єдину систему, що вимагає свого вирішення.

Аналіз практики застосування чинного механізму державного управління природокористуванням показує, що потрібно його вдосконалення на основі розробки економічних та організаційних заходів, які дають змогу досягти реальних результатів у вирішенні проблеми раціонального використання й відтворення різних складників мінерально-сировинної бази виробничої сфери регіону. Ефективність механізму комплексного використання природних ресурсів у багатьох галузях зараз знижується через відсутність стрункої системи, що стимулювала б підвищення комплексності освоєння ресурсів [6, с. 18].

Варто підкреслити, що конкретні функції управління лісами мають бути покладені на державні органи влади як окрему самостійну спеціалізовану державну структуру управління лісовими об'єктами всіх форм власності й господарювання (міністерство, комітет тощо). Така структура реально виражатиме національні інтереси у сфері розвитку й раціонального використання лісоресурсного потенціалу.

Державне агентство лісових ресурсів як єдина й відносно незалежна інституція з проблем лісу та лісових ресурсів у державі має від свого імені ініціювати перед державними урядовими структурами:

– створення при Кабінеті Міністрів України єдиної організаційно-управлінської структури з питань забезпечення розробки стратегічних напрямів розвитку лісоресурсної сфери та виконання контрольних функцій за результатами відтворення лісових ресурсів, їх охорони й комплексного використання в лісах різних форм власності;

– розробку пропозицій щодо включення до вищої ланки організаційно-управлінських структур з проблем лісу професійних фахівців з лісового господарства для здійснення нагляду та забезпечення стратегічного контролю за господарською діяльністю в лісах різного підпорядкування й обмеження монополістичних тенденцій у сфері забезпечення сировинними ресурсами лісоспоживачів країни та зарубіжних структур бізнесу;

– розробку механізмів з підтримки бізнесу в його активній соціальній політиці з питань надання інвестиційних кредитів, податкових пільг або преференцій під час передачі лісів в оренду чи концесію, субсидії в разі проведення сертифікації лісів та організації проведення фінансового аудиту акредитованими незалежними аудиторськими фірмами;

– обґрунтування дієвих механізмів взаємодії різних галузевих структур лісоресурсної сфери в процесі їхньої економічної діяльності з іншими галузевими структурами та інституціями близького зарубіжжя [6, с. 29].

Щодо цього питання важливо, щоб інститути лісоресурсної сфери були максимально адаптовані до ринкової системи господарювання, міжгалузевої специфіки лісового сектору економіки, забезпечували поєднання загальнодержавних, регіональних і місцевих інтересів лісокористувачів, територіальних громад і спрямовувались на реалізацію принципів і критеріїв екологічно збалансованого (сталого) розвитку.

Список літератури:

1. Амосов О.Ю. Проблема ресурсозбереження в Україні та шляхи її вирішення. Теорія та практика державного управління. Запоріжжя, 2011. Вип. 3 (34). С. 1–5.
2. Балашов А.М. Формування механізмів державного управління сталим розвитком регіонів України: автореф. дис. ... докт. наук з держ. упр.: спец. 25.00.02. Запоріжжя, 2010. 36 с.
3. Коваль Я.В. Проблеми лісу в контексті екологізації і сталого розвитку АПК. Екологічність продукції АПК. Серія «Економіка та технологія»: зб. наук. пр. Суми, 1999. С. 45–50.
4. Прийнята Стратегія реформування лісового господарства України до 2022 року. Думки громадських активістів та експертів. URL: <http://forpost.lviv.ua/txt/ekonomika/8242-priyniatastrategiia-reformuvannialisovoho-hospodarstva-ukrainy-do-2022-roku-dumky-hromadskykh-aktyvistiv-ta-ekspertiv>.
5. Путренко В.В. Роль ресурсозбереження в збалансованому розвитку регіону. Європейські інтеграційні процеси і транскордонне співробітництво: тези доп. Міжнар. наук.-практ. конф. студ., аспірантів і молодих науковців (Луцьк, 17–18 травня 2007 р.). Луцьк, 2007. С. 504–506.
6. Фесянов П.О. Державне регулювання екологічної безпеки на рівні регіону: автореф. дис. ... канд. наук з держ. упр.: спец. 25.00.02. Київ, 2013. 20 с.
7. Фурдичко О.І. Еколого-економічне значення захисних лісонасаджень для підвищення ресурсного потенціалу лісових екосистем. Проблеми модернізації лісоресурсної сфери в контексті просторового розвитку: матеріали наук.-практ. конф. Київ: РВПС України НАН України, 2007. С. 27–32.
8. Шаповал А.І. Методичні підходи до формування ефективної системи управління ресурсозбереженням на підприємстві. Миколаїв, 2016. URL: <http://global-national.in.ua/archive/11-2016/99.pdf>.
9. Шафоростова М.М. Удосконалення державного управління поведінням з відходами на основі розвитку функцій екологічного аудита: автореф. дис. ... канд. наук з держ. упр. / Донецька державна академія управління Міністерства освіти і науки України. Донецьк, 2006. 20 с.

РЕСУРСОСБЕРЕЖЕНИЕ В МЕХАНИЗМЕ ГОСУДАРСТВЕННОГО УПРАВЛЕНИЯ ПРИРОДНО-ЭКОНОМИЧЕСКИМ ПОТЕНЦИАЛОМ РЕГИОНОВ

В статье рассмотрены процессы ресурсосбережения в механизме государственного управления в современных условиях, которое позволяют сделать процесс ресурсосбережения эффективным и значительно улучшить природно-экономическое развитие регионов. Ресурсосбережение рассматривается как прогрессивное направление использования природно-ресурсного потенциала, что обеспечивает экономию природных ресурсов и рост производства продукции в регионе при том же количестве

использованного сырья, топлива, основных и вспомогательных материалов. Замечено, что главной чертой ресурсосберегающей деятельности на сегодняшний день должна быть ориентация на проведение комплекса мероприятий, которые быстро реализуются, охватывают различные стороны деятельности и позволяют достичь максимального эффекта экономии, причем объективные условия для их осуществления должен обеспечить механизм государственного управления.

Ключевые слова: ресурсосбережение, государственное управление, естественно-экономический и природно-ресурсный потенциал, регион, развитие.

RESOURCE SAVINGS IN THE MECHANISM OF STATE MANAGEMENT BY NATURAL ECONOMIC POTENTIAL OF REGIONS

The article deals with the processes of resource conservation in the mechanism of state administration in modern conditions, which makes it possible to make the process of resource conservation more effective and significantly improve the natural and economic development of the regions. Resource saving is considered as a progressive direction of use of natural resource potential, which ensures the saving of natural resources and the growth of production in the region with the same amount of raw materials, fuel, basic and auxiliary materials used. It is noted that the main feature of resource saving activity today should be orientation on the implementation of a complex of measures that are rapidly implemented, covering various aspects of its activities and allow to achieve the maximum effect of saving, with objective conditions for their implementation should provide a mechanism of public administration.

Key words: resource conservation, state administration, natural-economic and natural-resource potential, region, development.